

23.

КАРАЧАЕВ
А-60

карачаев. 666-1

Алийланы Умар

ДИМУШ

мар

АИЖУШ

Таурух

СТАВРОПОЛЬСКОЕ
КНИЖНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЧЕРКЕССК 1966

А ймуш деген кьойчу джашны махталыб
Айтылады тау элдеде хапары.
Ол эллени джашаб тургъан халкълары
Биледиле бу хапарны хар бары.
Кёб айтыла, халкъ ауузунда кёб джюрюю
Аймуш атлы кьойчу джашны хапары,
Атыб-ийиб тутуб тургъан джер джюгюн,
Ол болгъанды таурухлары халкъланы.
Арымайын эм тохтамай мен талыб,
Сабийликден джюрегимде кьалгъанын
Айта барсам, билгенимча кьайтарыб,
Ма былайды ол хапарны баргъаны:
Аймуш атлы сюрюучюню джапысы
Ушагъанды тау эллени халкъына:
Тауладача юсге кийген джамчысы,
Кьой кьыйырда кишен салыб атына,
Сыбызгысы, джабышмакъдан таягы,

Белибауда бычагы бла кьамасы,
Чабырлагъа таб джарашыб аягы,
Хар несинде малчылыкны тамгъасы.
Кийиз бёркю—кюн иссиде салкынлыкъ,
Башлыгында бышлагы бла гюттюсю,
Чепкени да этген кибик такырлыкъ
Ариу кысыб тыкъ кьайнагъан бёксюнюн.
Сютге тюшген дугъумлача кёзлери,
Ышаргъаннга ушагъанча кьарамы,
Ийнакъларча тегерекде кёргенин,
Сабыр-сабыр мал ызындан баргъаны.
Хансны, малны, табигъатны айтханын
Айыргъанды тауушлагъа тынгылаб,
Джаратады хар ишине табханын
Нени неге джарарыгъын ангылаб.
Кьоюн кютюб, ашын ашаб, джыр джырлаб
Джашагъанды кьойчу Аймуш таулада,
Мал тёлюсюн ёсдюргенди ол сылаб,
Сакълагъанды хыянатдан-къаугъадан.
Бир джайлыкьда ханс таркьайса, айланыб
Отлау болгъан башха джайлыкъ табханды,
Сыбызгы бла алларында кьойланы
Джайлыкъланы маджалына тартханды.
Токъ отлаулу тау джайлыкьда маллары
Кемирселе кьуйрукъларын туз излеб,
Нарсанада тузлу суугъа алларын

Къойларыны ол бургъанды тюзсюз деб.
Тура-тура, къотур тийсе къойлагъа,
Аймуш малын Эсентюкге тартханды,
Эсентюкде къотур бакъгъан суулагъа
Къойларыны бирин къоймай атханды.
Отлай туруб сыртлыкъллада — къоллада
Токъ отлаудан малла иги тойсала,
Сюрюб барыб чегет бауур салкъында
Ол этгенди солур кибик бой салыб.
Къой сюрююню суу ичерге заманы
Келиб джетсе, сыртлыкълладан суу ызгъа
Тюшюргенди бирин къоймай ол малын
Ичер кибик ала суудан бир ызгъа.
Сюрюб келиб суу ичирген джагъасы
Тау кёллени джагъалары болгъанды,
Ол джагъала къозусу бла анасы
Бир бирине макъыргъандан толгъанды.
Ой тау кёлле, тау кёлле, сейирликле!
Сиз кёклеге эришген терен кёлле,
Кёк кёлле, джагъасында эмиликле
Ойнагъанла, салкъын кёлле, кёк кёлле!
Джайны кюню исси кюнде бир джолда
Хурла кёлню джагъасына къойларын
Тюшюргенди къойчу Аймуш тар къол бла
Сыбызгъы бла джыр бла тутуб алларын.
Къойла джетиб суу ичерге тургъанлай,

Хурла кёлню сыйдам юсю боркьулдаб,
Суу кьазанда кьайнаб ёрге ургъанлай,
Тебрегенди кьайнаб, уруб, толкьунлаб.
Суу тогъайла Хурла кёлню алдыла,
Джагъаларын чыпал-чупул этдиле,
Кьой сюрюуге юркер кьайгъы салдыла,
Ташха тийиб суу тамчыла себдиле.
Ортасындан кьайнаб чыкьгъан кёмюкню
Бир акь кьочхар чартлаб чыгъыб кёрюндю,
Тартылгъанча ичине ол кёрюкню,
Суу тьубюне, чыгъа келиб, кёмюлдю.
Дагъыда ол бери чыгъыб мангыраб,
Кьойла таба джити-джити кьарады,
Мени таба келигиз деб тынгылаб,
Келселе деб, умут этиб марады.
Сейир болуб кьойла аны кёрдюле,
Аякъларын джерге-джерге кьакьдыла,
Ол кьайнагъан кёмюк суудан юркдюле,
Кёл джагъадан сыртлыкь таба кьачдыла.
Кьочхар чыгъыб ызларындан атланды,
Артдан джетиб ичлерине кьатышды,
Сюрюу кьочхар аны кёрюб чамланды.
Бири туруб акь кьочхар бла салышды.
Экиси да кюрешдиле кёб заман,
Аямайын мюйюзлерин-кьашларын,
Кетиб артха, чабыб алгъа бек аман

Къанатдыла хамхотларын-башларын.
Къойчу Аймуш сейир болуб, танг болуб
Къочхарланы тюйюшлерин сынады.
Тюйюш тохтаб, Аймуш барыб бек онглу
Акь къочхарны мюйюзлерин сылады.
Акь къочхар да, разылыгъын билдире,
Сюрюучюню джылы къолун джалады;
Къара къочхар къоркъуб, джаныб, титиреб,
Акь къочхардан сюрюу таба джаллады.
Къойчу Аймуш къочхарланы сейирин
Сынаб бошаб айланнгынчы сюрюуге.
Эки къочхар, сюре келиб бир-бирин,
Ташайырча секирдиле терк кёлге.
Кеб къарамай ызларындан аланы,
Къалгъан къойла тыкъ басыныб чабдыла,
Сыйдам кёлню ортасында малланы
Суу толкъунла бирин къоймай джабдыла.
Не этерин билмей Аймуш бу ишге,
Чаба келиб кёл джагъагъа тирелди.
Кёл джагъада къойларыны суу ичген
Ызларына къарагъанча сирелди.
Кеб сакълады чыгъарламы деб къойла —
Кёралмады кёл сыйдамны тюрлениб.
Не болса да боллукъ болду деб ойлаб,
Сыбызгъысын алды къолгъа кёллениб.
Сыбызгъысы балдыргъандан — къаурадан,

Кемирирча джюреклени тауушу,
Эшитилди зангырдатыб тауланы,
Кюу тартыуу кёл джагъада Аймушну.
Ары барды кёл джагъадан кетмейин,
Сыбызгъысын тохтатмайын тартханлай,
Бери келди башха бир зат этмейин,
Кёзлери бла суу сыйдамгъа къатханлай.
Джазыкъ Аймуш сейир болуб кёреди
Кёл ичинде таныш, къарлы тауланы,
Эки кёзюн бек джандырыб кереди,
Кёралсам деб къулакълада къойланы.
Кёрюнмейди къой сюрюю Аймушну
Кёл ичинде, къулакъ, ёзен, тау ичде,
Нек эсе да таныш тауну ауушу
Айланыбды кёл ичинде энишге.
Къара, къара: не сейирди, тамаша —
Тышындагъы таныш таула бек мийик,
Кёл ичинде таныш таула алаша,
Ичлеринде кёрюнмейин бир кийик!
Башлары да ол тауланы тюбюне
Айланганлай, булутлагъа орналыб,
Тышындача, кюн да джарыкъ кёрюне,
Кёл тюбюнден Аймуш таба айланыб.
Тышындагъы субай ёсген наратла,
Тамырлары бир-бирине къабланыб,
Къабыргъада тюрлю-тюрлю агъачла,

Узун тюклю, чырпа бёркча, кьаралыб.
Аймуш сокъган сыбызгыны тартыуу
Суратлайды: ариулугъун джашауну,
Салкъын ургъан аязланы татыуун,
Тёгерекде кьууанч-кьууанч джашнауну,
Шыр-шыр эте агъыб келген шоркъаны
Ташдан-ташха секиргенин, кёмюгюн,
Эртден сайын тау башладан окъаны
Ёзенлеге тюшюб—эниб келиуюн;
Салкъын джелни терекле бла ойнауун,
Шуу-шуу эте наратланы джырларын,
Сыртлыкъланы гокка ханслы бояуун,
Тау хансланы каска джыйын кьыркъгъанын
Батхан кюнню эртденликде чыкъгъаны,
Чыгъа келиб кьыйынлыкъны джыкъгъаны,
Аны алыб джер тюбюне тыкъгъаны,
Огъай десе пара-чара джыртханы.
Тынгыласанг согъулгъанны кюуюне,
Кетерчады джюрегингден мыдахлыкъ,
Джашар джылны хар бир кьысха кюнюне
Кьууанырча джетер санга джарыкълыкъ.
Согъулгъаны сюрюучюню кюуюню
Кёл джагъада бек кёб турду тартылыб,
Кюн батханлай, кёл тюбюнден сюрюую
Чыгъыб келди кьочхарла бла атылыб,
Бери чыгъыб кёргенинде, сюрюую

Аймуш тартды алларында сыбызгы,
Бет кьаны да болуб аны суююмлю,
Езен таргъа кьойлары бла тыгъылды.
Ол кечеде кьойла солуб джатдыла
Стауатны чалманына джыйылыб,
Кьочхарла да анда орун табдыла
Тангнга дери ол чалманнга сыйыныб.
Чалман, чалман, кьойчу чалман, гёзенек,
Чёртлеуюкню чыбыгындан эшилген,
Башы ачыкъ, ичи мешхут, тегерек,
Хар джанындан кеси элек тешикден!
Джаллы тыйган сенде кьайда кьоюнгдан,
Кюндюз арыб кьой ызындан айланган,
Кече кетмей узакъ сени боюнгдан,
Сакълар кьоюн тегерекде тууайлаб.
Аймуш болуб кьочхарладан сескекли,
Джукъу деген затны атыб юсюнден,
Солугъаны болмай тохтаб кесекни,
Аямады келген затны кючюнден.
Сакълаб турду тынчлыкъларын кьойланы,
Итлерин да айландырды ызындан,
Унамайын турурларын сойланыб,
Джаллаб кетиб стауатны сызындан.
Танг да атды, тау башланы кьызартды,
Кюмюшлени алтын суугъа салгъанлай,
Алысынны чыкъ тамчысы агъартды,

Кюмюш букью джел бла келиб кьакьгьаилай.
Тюш кёрюнню чачылгьанча тюшюнде,
Тангы тубан эслетмейин чачылды,
Аймуш чыкды, сыбызгысы ёшюнде,
Чалман эшик чык отлаугьа ачылды.
Кьойла туруб, тыпырдашыб чыкдыла,
Дауурбазны бармакьла бла ургьанча,
Чыгьа келиб чык отлауну джыртдыла,
Ары дери аны табмай тургьанча.
Сабанлада кёрюннгенча сюрюлген,
Кьой ызлары чык кырдыкда кьаралды,
Балдыргьанда, ары бери бюгюлген,
Ол кьойланы бурма тюю таралды.
Накьут—налмаз бюртюгюнлей чапракьда
Чык тамчыла тюрю-тюрю джылтырай,
Бир чапракьдан бир чапракьгьа акьгьанда
Чапракьла да ушатмайын кьалтырай.
Кьой сюрююню хырт-хырт этген тауушун
Излегенча кюн да тийди кьойлагьа,
Тохтагьанча отлауларын тауусуб,
Джукьу, кирди титиреген бойлагьа.
Аймуш джайыб чык кьырдыша

джамчысын

Хурулдайды кюннге бериб хар санын,
Кюн джалайды джайгьы чыкьны тамчысын,
Джылытырча джукьлагьанны бар кьанын.

Акь кьочхар бла кьара кьочхар арлакьда
Кьарайдыла бир-бирине кенг туруб,
Бергендиле хар нелерин джан сакьгьа,
Хорламазча бири келиб тик уруб.
«Не сен, не мен! Экибизге бёлюннген
Сюрюю кьалмаз бюгюнлюкде былайда!»—
Дегенчады кьочхарлада кёрюннген,
Эришдирген кьан муратла алайда.
Акь кьочхарны чыммакь кёзю, кирпичи,
Анга кёре мюйюзлери эм джюню,
Башха тюрлю атлагьаны силкиниб,
Кьаралагьа ушамагьан тюрсюню.
Бурма-бурма мюйюзлери, бурну токь,
Гымыш тюклю кьулакьлары тик тири,
Сингир-сингир аякьлары джюню джокь,
Узун, бурма, сюзюк, чырпа тюк-тюгю.
Кьара кьочхар уллу бойлу, кючлю мал —
Неси бла да кьара кьойну тёлюсю,
Табар болса хорлатмазгьа бир амал
Бермезчады акь кьочхаргьа юлюшюн.
Бу кьочхарны мангылайы—сау битген,
Мюйюзлери кьошулгьанча бир-бирге,
Джыгьалмазча аны джерге бош тюртген,
Аякьлары джерге-джерге тик кирген.
Кюн кьыздырды, кьойгьа салкьын
излетди,

Ханс ичинде каскаланы джырлатды,
Къочхарлагъа джаулукъларын эслетди,
Аймушну да джукъусундан уятды.
Аймуш къобду, төгерекге къарады:
Эки къочхар талачыкъда туююше,
Чегет бауур одаллада къаралыб,
Къалгъан къойла барадыла энишге.
Аймуш алда, итлери да ызындан
Атландыла къойла таба танг солуб,
Къочхарлада мюйюз таууш къызыудан
Къызыу болуб тохтамайды дынг болуб.
Пырх-чырх эте къойла кёлге джетерге,
Эки къочхар болалмайын урушуб,
Кёл сууна, мукъут болуб, эм терлеб,
Секирдиле бир-бирлерин къууушуб.
Юркъуб къойла ызларындан аланы
Мыллыкларын кёл сууна атдыла,
Эртделеден Аймуш кютген къойланы
Хурла кёлде бири къалмай батдыла.
Нартла оту къыздыргъанча, тубюнден
Хурла кёлню боркъулдады сыйдамы,
Джутду ол кёл джукъ къоймайын
сюрюуден —
Джабды юсюн боркъулдагъан сыйпалаб.
Аймуш къалды кёл джагъада сирелиб,
Кюйген терек сюелгенча ёртенде,

Аякълары суу бекликге тирелиб,
Айырылмай эки кёзю ол кёлден.
Сейир ишни сейиринден эс джыйыб,
Сыбызгысын Аймуш алды къолуна,
Бютеу кючюн сыбызгыгъа ол тыйыб,
Согуллукуну алыб салды джолуна.
Сыбызгыны сокъган кююу къылкъылдаб,
Къобу джерни зангырдатыб бек чыкъды,
Болган онгун сыбызгыны ол тартыб
Джугъун къоймай согуаллыгъын эм сокъду,
Ран къая да, кеси согууб къошханча,
Согуулганны таугъа, кёлге иеди,
Ол да келиб кёб Аймушла сокъганча,
Хурла кёлню сыйдамына тиеди.
Кёл джагъаны тегерегин этиб джол
Айланады Аймуш, джангыз, къайгылы,
Тагъылганча ортасына кёлню ол
Кеталмайды кёл джагъадан бир джары.
Джайгы кюнню кёз къаматыр джарыгы
Джыр бла бирге ойнай келиб батады,
Сыбызгыны тартыуунда тарыгыу
Тауушланы ташлап суугъа атады.
Кечеликни къара, чырпа джамчысы
Бёлерге деб кюрешеди ол джырны,
Алай аны ол тёнгексиз джапысын
Ай къууады, кет дегенча бир джары.

Айдан бугъуб хар бир терек джанына
Тюйюлме мен былайладан кетерик
Деген кибик айланады абына,
Анда-мында бугъуб тохтай кечелик.
Алай эте ол болады ауана
Тереклеге, кёкенлеге, ташлагъа,
Келе-келиб төгерекге айлана
Ай илинсе тереклеге, башлагъа,
Ол бугъады кёкенлени тюбюне
Къысылады, чулгъанады кёрмез деб,
Кирген кибик бери чыкыгъан юйюне,
Быллай джерге ай джарыгъы кирмез деб.
Ары джити таякъларын ай иер,
Чучхур, къармар, ауананы джарсытыр,
Уясына джарыгъы бла ол тиер,
Андан къыстаб ауананы къансытыр.
Ауана да, ташдан-ташха секире,
Къачар, кетер—къораб кетер ташагъа,
Тешиклеге бёлюне, ары кире,
Амал табмай талалада джашаугъа.
Майна терек, майна кёкен, майна таш.
Айдан чюйре джанларында ауана.
Ауанада майна аякъ, майна баш.
Айланады хар дулпургъа абына.
Ай ойнайды-ауананы сюреди,
Къоймай аны тутдурурча тамырын,

Сюрюб келиб бек харх этиб кюледи,
Излегенча тохтаб-кьюруб кьалырын.
Кёрюнеди ауанала Аймушну
Ойнагъанча согъуб тургъан джыры бла,
Силдейдиле ары-бери тауушну,
Тепсейдиле кеслери да ызы бла.
Кёлге къараб Аймуш айны кёреди
Толу бетин суу ичинде теренде,
Сейир болуб Аймуш кюуюн бёледи
Бошамайын ортасындан-белинден.
Къаялада бёлюннгени аджаша
Бу джерледе быллай сейир-тамаша
Кюу макъамла тохтайдыла таулада,
Болумланы ким кёргенди тангладан.
Джылтырайды эки айны тогъайы —
Бири кёкден, бири кёлден эришиб,
Уллу тазны джарыгъанча багъыры,
Уллу юйде от джаннганны кёрюшюб.
Алай джууукъ суу ичинде—къатында
Аймуш айны кёрмегенди туугъанлы,
Къыйырлары кескин, кеси алтындан,
Алтын уста кебге салыб къуйгъанлай.
Багъыр тазны табларыча бетинде,
Тюрлю-тюрлю таблары да эслене,
Къой орунла ай джайлыкъны этинде
Джыяр кибик къойла айгъа кетселе.

Бек ариуду айны бети-тюрсюню,
Аны ючюн кьаратады кесине
Кёб кёзлени, сейирснниб, сюсюнюб
Кёб сагъышла тюшюреди эсине.
Алай неди! Не сейирди бу ышан!
Бир кьаралды чабды айны юсюне,
Джангы хансха тогъай тутуб чабышхан
Кьой сюрюуча, кирди аны ичине.
Ауанала кьурудула джер-джерде,
Кьарангылыкь тутду тюзю—тауланы,
Кьурутулду мийик кёкден эм джерден,
Аймушчагъа салды ишни, кьаугъаны.
Кьарангылыкь—кёз урсанг да кёрмезча,
Бир болдула кёлю, тюзю тауу да,
Джарыкьлыгъын ай алагъа бергенча,
Джарыдыла джулдузчукъла бары да.
Бу болумдан эс джыйгъынчы сагъайыб,
Аймуш кёрдю, ауузу кибик кылычны,
Джылтырагъан айны алгъы тогъайын,
Оракь кибик, такгъыч чюйюн джыйгъычны.
Такгъыч джерде ирагъашча, ол айны
Джангы туууб келгенича, бир айры
Чыкьды, ёсдю, уллу болду, толгъайды,
Кьарангыдан кесин кирсиз айырды.
Сиягъынлай кёкде, кёлде кёрюндю,
Ма кьуруду деб тургъанлай толу ай,

Айны басхан ол кьаралды бёлюндю —
Эки болду дуня кьараб тургъанлай.
Ай арабий,—деди Аймуш, ахсынды, —
Ол кьаралды кьой сюрюуюм болурму!
Айны былай ауур, табсыз басханы
Къалай болур—огъурсузму, огъурму! —
Деди Аймуш — ёз кесине сёлешди,
Кьойларымы ызларындан барсам деб;
Кёл тюбюне таб джол излеб кюрешди,
Неди джашау, сюрюуюмден кьалсам деб.
Хар тыйгъычны болур хорлар лагъымы.
Лагъымланы табар адам акъылы.
Акъылланы лагъым мадар табымы
Болсун ансы табар кибик такъылын.
Тенгиз болса джолунгдагъы тыйгъычынг,
Чабакъ болчу ётер кибик джюзюб сен!
Сора болсун аллай тыйгъыч кыйынынг
Кёрюб турлукъ джашауунгда сезиб сен! —
Деб айтды да Аймуш кёлге секирди.
Кёл чайкъалды, толкъунланды, бурулду,
Мал кекирген таууш кибик этдирди,
Сора тохтаб сим—симсиреб кьубулду.
Ай да батды, джитилеге ташайды,
Ауанала джерлеринде сёнгдюле,
Тёгерекде болгъан бары бозайды,
Чыкь тюшгенни кьуру хансла кёрдюле.

Танг джарыды, тау башланы кызартды,
Къызаргъаны ёзенлеге джайылды,
Кюн кёкледен таякъларын узатды, —
Табигъатда уянмакълыкъ танылды.
Ран къаядан сакъ джугъутур узакъгъа
Джити къараб билдиреди къайгъысын —
Мени малым тюшмесин деб тузакъгъа
Ол кёреди сюрюуюню къайгъысын.
Уучулукъну танг тауугъу мараучу
Кюн бла бирге тау башына чыкъгъанды,
Алсатыны мал юлюшюн санаучу
Таш артына мылтыкъ джерлеб букъгъанды.
Къайсы хорлар, къайсы алдар-хыйланыр
Джугъутур бла мараучудан бир-бирин,
Къайсы кесин хорлатыр эм къыйналыр
Джангы туугъан джарыкъ кюню билдирир.
Къоян чыгъыб кюн турушда сыртчыгъын
Башлагъанды талачыкъда кыздырыб
Къуш да учуб къанат къагыб, терк чыгъыб
Хазырлайды къоянчыкъгъа сызарын...
Ачылмады бюгюн чалман отлаугъа,
Агъызмады къой туягъы чыкъ тамчы,
Джукламады бюгюн Аймуш зауукълаб
Кюн тийгенде тюбге уруб джюн джамчы.
Одал чапракъ сыламады къойланы,
Джкбитмеди чырпа-бурма джюнлерин,

Къойчу итле джатмадыла сойланыб,
Солургъа деб кюн тийгеннге юрениб,
Хырт-хырт таууш—хансны джукъгъан
тауушла,

Чыкъмадыла тюненеча отлауда,
Сюрюулени юркютюучю тау къушла
Учадыла джукъ кёрмейин таулада.
Согъулмады сыбызгысы Аймушну
Тегерекде къаялада зангырдаб,
Къайтармады ран къая да тауушну
Андан-мындан джаз тауукъча къанг-
кылдаб.

Кёл тубюне Аймуш кёрдю бир тешик,
Тешик ичи—уллу, ариу, кенг дорбун.
Ол дорбунну арт джанында бир эшик,
Эшик аллы къайнаб чыкъгъан суу толкъун.
Ётеме деб юсюн атлаб толкъунну
Аймуш кёрдю-ёталмады кюрешиб:
Толкъун уруб къатышдырыб суу къумну,
Кёз кёрмезча, эте эди эришиб.
Аймуш кёрдю лагъымла бла ётерге —
Чыкъмай къалды лагъымладан бир мадар:
Атлаб Аймуш ол толкъуннга джетерге
Чыгъа эди тыйгъычладан бир къадар.
Аймуш алай джукъ эталмай тургъанлай,
Биргесине кириб келген итлери

Кёзюу-кёзюу кьулакъларын джумгъанлай,
Ол акъ кьочхар кириб келди ичкери.
Джетиб-келиб ол Аймушха къарады,
Адам болду ары-бери бурулуб,
Тыйгъычланы кьочхар барын санады:
«Турадыла была санга кьурулуб», —
Деди кьочхар, суу толкьунну кёрюзе,
Кёк суу бетли токъ кёзлерин джандыра,
Быллай тыйгъыч болур артыкъ кёб

джюзден,

Сен хорларса, билсенг санны къатдыра.
Суу тьююлдю бу кёрюнген. сууукъ суу—
Бетсиз джаннган алауду ол, мыдыхды,
Тёгереги кьабыныргъа кьургъакъ-кьуу,
Ёталмасаг бир башынга ыйлыкъды.
Майна ары ол гёзеннге кир да сен
Къаты бузлат хар ненги да сууукъ эт.
Болду энди, чабыб бар да кир десем,
Ол мыдыхны ортасы бла оз да кет.
Ол мыдыхдан ары ётюб бошаргъа,
Къызарса сен, темир кибик, къызарса,
Къызмакълыкъгъа керек болса къошарга,
Отха кириб ол джанында къошарса.
Сагъышланыб кюрешмеди Аймуш да —
Буз гёзеннге кириб къаты бузлады,
Болуб чыкъды пыс-чыс этген таууш да,

Озуб кетиб ол джанындан кызарды.
Отдан ётюб эсин джыйыб кьараса,
Занг-занг эте уллу тыйгыч-мыяла,
Аллын алыб сюеледи тамаша:
«Билirmeми сени джолда тыяла!» —
Деген кибик тегереги джылтырай, —
«Кьоярма мен тохтамасанг тебдирмей» —
Деб кьоркьутду андан-мындан зангырдай.
«Мен кьалмазма сени тешиб бир
кирмей» —

Деди Аймуш буз болгьанын ангылай,
Сынаб-кёрюб, суукуьсураб тебреди,
Кириб-кетиб от ичине джангызлай
Кьызыб-чыгыб буз тыйгычха ёрледи.
Буз эриди, тылпыу-тубан кьайнады,
Чырс-пырс эте тыйгыч ауур оюлду,
Тылпыу. Тубан. Аймуш джолун кьармады.
Джангы болум, кьарар кибик оюмлу.
Мийик таула-тегерек. Терен кьулакь.
Бурма-бурма булутла. Кьобу таууш.
Секиртмеле шуулдай. Кьулакь суула.
Тубан басхан секиртмеден тар аууш.
Сагьыш. Ойлаш. Ойлаш. Сагьыш. Бек кёбге
Башын алды иш Аймушну заманын:
Не мадарла! Не лагьымла терк ётген!
Алыб сюздю игисин эм аманын.

«От тыйгычха буз киргичлей мен кирдим,
Буз тыйгычдан от киргенча мен ётдюм,
Булут тыйгыч хорланырча бир билим
Табмаса мени башым, табар ётюм» —
Деди да джелчик болуб булутладан
Ётюб кетди ол джанына сюрюлюб:
Тау сыртлыкыла-малчылагыа умутла.
Мал сюрюуле анда-мында бёлюнюб.
Тамашадан Аймуш кёзюю алалмай
Кёб айланды, тёгерекни сынады,
Эм артында алгыа атлаб баралмай,
Кёк кырыдышха солургыа деб аунады.
Тубан тыйгыч артда кьалды хорланыб,
Буз тыйгычла, от тыйгычла кьалгьанча,
Ачлыкь джетди джаш Аймушха онг алыб,
Джангы тыйгыч, сыналмагьан джыланча.
Ариу тутуб аны ичин кемирди,
Кёз кьарангы этер кибик талады,
Джукь табалсам деб айтырча термилтди,
Эгеу кибик ач хатхусун джалады.
Ал джанындан аркыа джаны кёрюне,
Джел элтирча, джукыа чапракь,
кьургыакь чёб,
Мен тёзгенме тыйгычланы кёбюне..
Оюм—сагыш этер кибик былай чёк.
Джетди сора ашарыкыны ийиси,

Солдан, онгдан, арtdан, алдан джыйылыб,
Чакъыргъанча ашарыкъны игиси,
Ычхыннганча сакълаб туруб тыйылыб.
Арыгъанын унутдуруб ач къарын
Аш къайгыгъа джаш Аймушну сагъайтды,
Истемейин ашны джогъун эм барын
Аш излетиб эринлерин джалатды.
Онгда бир къош, солда бир къош, алда да
Тюрлю-тюрлю аш этилген къош юле...
Ауузланчы, ма быллагъа къара да...
Бек кѣб тюрлю аш ийисле джан суюген...
Ма былайда, алда къошда, бишген эт
Дамлы тылпыу шорпасы бла хауада,
Бишген этни уялмайын къабхан эт—
Ач болгъанса джюрюй-джюрюй таулада.
Ма былайда, онгда къошда, тишликле,
Джау тамчысы пырс-чырс агъа мыдыхха,
Кенгден салыб сериуюнде биширтген
Гютдюлери тыбырында къызышхан.
Ма былайда, солда къошда, сохтала,
Кѣбюб-кѣбюб атылабыз дегенча,
Къатларында уллу тузлукъ гоппанла,
Къабаллыкъгъа къабдырабыз дегенча.
Джѣрмеле уа, анда-мында джѣрмеле,
Кюнде къуруй къурукълагъа тизилиб,
Алыб тишлер аны кѣрюб сермеген,

Аш ашары келген эсе сезилиб...
Анда болгъан ашарыкъны санаргъа
Къайда къарыу, къайда билим, чемерлик:
Джюзюм, халыуа, бал татытыб къабаргъа,
Дугъум, наныкъ аш излетиб кемирлик.
Бёрек, локъум башлыгъынгда тутарча,
Къыйма, хычын, къургъакъ къаймакъ,
къууурдакъ,
Къууут джуммакъ, чайнамайын джутарча,
Къозла, къозла, хурджунунгда дыгъырдай...
Еишген гардош, кюлде къызыб чачылгъан,
Айран, айран, джууурт айран, къазанда,
Аууб кетмей, бычакъ, къашыкъ
чанчылгъан—
Махтарыкъ адам билген ашладан.
Аймуш къобуб таукел болуб тебреди:
Джукъ къабайым джангы джолгъа
чыкъгъынчы,
Джан тамырны ачлыкъ джетиб кемириб,
Джол джанында, терек тюбде
джыкъгъынчы.
Чабыб джетди бир къош юнню аллына,
Кенгден къараб тишликлери кёрюннген...
Аллай чыкъсын сени тушман—къаллынга,
Чыкъды биреу, суюклери билиннген.
— Кел, джууукъ бол, джолоучуса. кир бери.

Солу, тынчай, бир суусаб да ичиб кёр.
Заман барды, кетеме деб сен кери
Джолгъа чыкъсанг. Былай олтур. Бошду
тёр —

Озуб барды тёр джанында шиндикге
Тишлик хазыр, мыдыхлада джылынган,
Хазырды ол, хаб-хазырды келликге.
Бири андан, бири мындан дагъыда
Келиб-келиб къонакъ къошха адамла
Джыйылдыла, арыкъ, зыккыл бары да,
Бир-биринден айырмазча къарагъан.
Ангыламай Аймуш муну чурумун
Ашарыкъгъа, адамлагъа къарады,
Айыргъанча келгенлеге сорурун,
Бири къобуб ангыларгъа джарады.
«Биз да бери, сен келгенча, келгенбиз
Малны сюрюб къайтарыгъа умутлу,
Алай мында кёб къыйынлыкъ кёргенбиз,
Умутланы толтуралмай къурутуб.
Аш хазырды дамлы-дамлы ашаргъа
Эм эркинди къаллайын да табарча,
Алай джокъду аны ашаб джашаргъа
Баш эркинлик суюгенинчча къабарча.
Бу аш болгъан тушманланы ашыды —
Аны къабхан тас этеди муратын,
Бу кёрюннген къыйынлыкъны башыды—

Алдырады адамланы кьууатын.
Теджесек да ашны санга биз кьаб деб,
Сюе эсенг муратынгы толурун,
Бир зат джутма тамагьынган лыкь-лыкь
деб—

Тёзюб кюреш, унутмайын болумну.
Джер юсюнден келгенлеге ашарыкь
Харамды бек, аны тюзлюк салгьанды:
Бу аш анда юлюш болуб джашарыкь
Адамлагьа берилмейин кьалгьанды.
Ненча адам ачлыкь кёрдю джер юзде
Анча юлюш табылмады керекге,
Джелимаууз—муну тыйгьан юлюшден,
Биз да анда аны ючюн тер тёкген.
Олду мында хар нени да иеси,
Бу мал, бу кьош, берекет да—аныкьы,
Неси джокьду аны мында, айт, неси!
Айтчы манга ангылатыб, танытыб.
Ма сыртлыкьла, анда кьошла, сюрюуле,
Ма кьулакьла эм ёзенле, талала,
Майна тюзле, нартюх, будай сюрюуле,
Майна элле, анда-мында кьалала.
Мёлеклеча, адамлары ичинде—
Токьбет-токьбут, уууртлары кьызарыб,
Джюрек ачыкь, кьууанч бетни ичинден
Кёрюнеди ол шартланы чыгьарыб.

Ол шартланы джюрютгенле джубанчда
Джер юсюне бармай кьалгъан насыбла,
Ырысхыла, берекетле, кьууанчла
Джашайдыла иелерин тансыкьлаб.
Ала анда, была мында джол табыб
Кьошулургъа бир-бирине болалмай,
Турадыла зорлукъ сынаб кёл салыб,
Джол тюзетиб, джыйын болуб баралмай.
Ненча адам тас болгъанды джашаудан
Табыб кёрмей зауукълугъун насыбны,
Ненча адам кьуру кьалды ашаудан...
Къайры кетди кьол кыйыны джазыкьны?
Кьол кыйыны хар адамны ма мында
Джыйылыбды берекетсиз, хайырсыз,
Джукъ бермейин урунганнга дамындан
Джылла озуб барадыла кыйырсыз.
Кёб джылланы кюрешгенди насыб да
Табайым деб кьол кыйынын джойгъанны,
Бермегенди Джелимаууз пасык да
Насыблагъа ары барыр джолланы.
Бара-барыб тебреселе ётерге,
Джелимаууз салгъан тыйгыч хорланыб,
Ай джарыкьны ол тыяды джерледен
Баууру бла бетин джабыб-сойланыб.
Кёзге тюртген сезилмезча эслениб,
Къарангылыкъ бегитеди джолланы,

Эм кырады аямайын кеслерин
Джардан атыб теренлеге жанланы.
Табылмайды ол сагъатда къоркъмайын
Аны аллын айгъа иймей тыярыкъ,
Къарангылыкъ аллыбызны тутмайын
Бизни тартыб бир джорукъгъа джыярыкъ.
Таб чыкъса да аллай адам сандан бир,
Джерден, суудан, ашарыкъдан уу бериб,
Онгун, боюн, кючюн алыб, къалампир
Кибик этиб, бюкдюргенди бюгерин.
Ма биз, сени аллынгады адамла,
Сени кибик деу санлыла болгъанбыз,
Энди бизде къалгъандыла къарамла,
Андан къалгъан онгубузну къойгъанбыз.
Джюрегибиз зор кыйнайды, ичибиз
Боркъ-боркъ этиб боркъулдайды ачудан,
Онгубуз а джокъду, бизни кючюбюз
Тас болгъанды, умут юзюб къачудан.
Сен да бизни кибик болмай къалыргъа—
Онг бермезге керексе сен ачлыкъгъа:
Уу ашланы санга алыб салыргъа
Хазыр этиб турадыла ашладан.
Бир наныгъы бу джерлени, кегети—
Тым болады бир джыйыннга бир кюннге,
Къабыргъаны иегиси, джён эти—
Къазан толу берекетди бююннге,

Алай бизге бу ашладан файда джокъ:
Джелимаууз ёсдюргенди уу кьошуб,
Ач болсанг да кьабыб ашдан амал

джокъ—

Кьабайым деб кьолгъа алма чынг бошун.
Кьатды саны нарт Аймушну хапардан,
Кюйдю джаны аны ичи джаннгандан.
Кьоркьуу кьалмай хата джокъдан эм

бардан,

Джолгъа чыгъар кьаннга кирди кьыз -

гъандан.

Таукел атлаб джелимаууз табагъа
Аймуш чыкьды кьаты тартыб белбауун.
Андан тишлик, мындан бышлакь кьабаргъа
Умут этиб тешдирирча кёл бауун.
Тебретиле чыгъыб-чыгъыб аллына.
Аймуш барды бой бермейин ачлыкьгъа.
Аууз суу ашарыкьгъа кьабына,
Кьарматады гютдю умур башлыкьда.
Аны джалай джумшакь тили татыта,
Оздуреды чыкьгъан ашны кёбюсюн,
Джелимаууз ким болгъанын таныта,
Алыу сёзге кьызгъанмайды кёб кючюн.
Ол ауазын айтдырады джарлыгъа,
Былай айтсам, ол ийнаныр дегенча,
Ушашдырыб кесин Аймуш джанлыгъа,

Берсин онгун кьалгъан джаула бергенча.
Аймуш муну сан этмейин барады:
Ачлыкь кючню хорларгъады мураты,
Сыбызгъысын согъаргъа деб алады
Аркъасында башлыгъындан ол тартыб,
Аймуш тартыу таб чыгъады согъулуб,
Ран къая да къайтарады минг этиб,
Сыбызгъыны тартыууну огъуру
Тюз джетеди кереклиге зинг этиб.
Джер юсюнден артыкълыкь бла сюрюлген
Адамланы джетедиле аллары,
Къыйынлыкьда аркъалары бюгюлген,
Ызларындан сюрюу-сюрюу маллары.
Джер юсюне ёталмагъан насыбла
Чыгъадыла къууанч болуб юрюлюб,
Болуб кьалмай аякь тубде басылгъан,
Бирге-бирге аджашмайын бёлюлюб.
Джелимаууз муну кёрюб тёзалмай
Джелим кючюн джол юсюне тегеди.
Аймуш сезиб муну кёрюб кёз алмай,
Сарнау кюнюю согъуб-согъуб кёреди.
Сарнау кюнюю кючу чокъракь джыламукуь
Къобан болуб шууулдайды джоллада
Эм джелимден джукь кьоймайды
джагъыллыкь
Аякьлагъа эм бутлагъа, кьоллагъа.

Джелимаууз джугъун кьоймай джелимден
Кьотарады кьусуб ийиб дагыда,
Ол джыламукъ кириб келиб кенгинден
Джуудурады, кьалмаз кибик, барын да.
Джукъ чыкьмайын Джелимаууз

суйгенча —

Джелим кюч бла джабышдыргъан

болушмай,

Дауурбазны таякьла бла туйгенча,
Кюкюрейди кек дегенинг солушмай.
Ырхы болуб терт джанындан джангурла
Джетедиле Аймуш элтген белекге,
Чыгьадыла ауур-ауур хур-хурла
Джукъ кьоймайын джолоучугъа кел этген.
Аймуш тартыб тепсеу кюйге кечеди,
Онгсуз джюрек онглу болуб тепсерча.
Сора тепсеу, кьууанмакьлыкь еседи,
Джангур кючу истелмейин кетерча.
Тепсегенден кьызыб-кьызыб джюрюген
Джангурланы тылпыулагъа бурады,
Джаугъан сууну келтюралмай бююлген
Джатханындан ерге-ерге турады.
Сыбызгысы Аймушну да согьулуб,
Харх этгенча, эркин-эркин чыгьады,
Джолоучула тохтамайын урулуб
Барыргъа деб кьарыуларын сыгьады.

Джелимаууз муну бла да болалмай
Къаяланы тебдиреди аудуруб,
Ташны суугъа, сууну ташха буралмай,
Къатышдырыб, бир-бирине урдуруб.
Бу къатышхан сыбызгыны тауушун
Тунчукъдуруб эшитдирмей тохтайды.
Къарайдыла кёзлерине Аймушну:
Бу къатышхан кёб турмайын тохтайды.
Джерни, сууну кёмюк-кёмюк этдириб
Кёк, къазанны булгъагъанча, булгъайды,
Бирин ары, бирин бери джетдириб,
Кёзюу-кёзюу тёрт джанына быргъайды.
Болду энди, хы болгъанды дегенча,
Бу дардагъан тынч, сериуюн болады,
Анга ариу солумакълыкъ бергенча,
Тепсеу куюден тёп-төгерек толады.
Къобадыла талгъан санла тирилиб,
Тохтайдыла джолгъа чыгыб низамлы,
Бир-бирлерин тутуб эм да биригиб,
Бирлик мурат акъылларын тюз алыб.
Къыйынлыкъдан къутулмакълыкъ кёзледе,
Кёрюнеди джарыб, джашнаб джангы шарт,
Бар кёреме магъанала тёзгенде,
Деген кибиб къууанады джаш эм къарт.
Бирлик, бирлик эм тёзмеклик, чыдамлыкъ
Хар бир ишде къол баджаргъан къыйында,

Халкъ джашауда бек керекди адамлыкъ,
Хар кьайда да иш толтургъан джыйында,
Ёлген кьалды—махтау анга ёмюрге,
Кьалгъан кьалды—джашау аны зауугъу,
Биз туугъанбыз джашай туруб ёлюрге,
Адамлыкъ шарт—джашауунгу даууру.
Аймуш алда, сыбызгъысы сокъ да сокъ,
Бёлек ар да согулгъаннга тынгылай,
Деген кибик бир-бирине кьоркъма-къоркъ,
Барадыла керек затны ангылай.
Алда кыйын тыйгъычладан ычхынсакъ,
Уллу кьууанч этер эдик—къурманлыкъ...
Джюрюгенде сакъдан-сакъ балалмайын
Сезедиле алдар кибик харамлыкъ...
Сора джетди кьрангылыкъ, тум-къара,
Тумаланды тегереги, чулгъанды:
Сют кьаралыб кьайнагъанча, думп бола,
Тюбю башха, башы тюбге булгъанды.
Сыбызгъыны согулгъаны тёрт джандан
Къаяладан кьайтарылыб джангылтды:
Артады деб артха барса, джокъ анда,
Алды деб алгъа барса, артында,
Солдады деб солгъа барса, онгунда,
Онгдады деб онгнга барса, солунда,
Алай эте чыгъарды ол онгундан
Баргъанланы чыгъарбыз деб болумдан.

Ары бери айланыула ахырда
Къатышдырды алны-артны, онг—солну
Эм тохтатды ангылатмай дынгырдаб,
Тас этдирди табалмазча ол джолну.
Джетди сора джолда туугъан кыскынык,
Болду анда джол башчы да дыгалас,
Хар бир джанда болгъаныча бир къылыкъ,
Бир джанына бармакълыкъ да болду аз.
Бир-бирин тепледиле джоллада
Кими ары, кими бери чабхандан,
Табылмады бир болушлукъ къоллада
Ары дери бирин-бири тартханда.
Аймуш сезиб муну къалай болгъанын
Согулгъаннга джаннган джюрек да къошду.
Джелимаууз суймей аны хорларын
Кюу чыкгъаннга джарыкълыкъ бла болушду.
Аймуш сезиб джаннганыны азлыгын
Джарытады кесин саулай джандырыб,
Джелимаууз аямайын агъызыб,
Джандырады джау тамчыла тамдырыб.
Биз Аймушну ызын тартыб барабыз,
Аллыбызда джаннган чыракъ, согулгъан—
Ол Аймушду, андан артха къалабыз
Деб барсала—ран къаяла джарыгъан...
Алай эте бир джарыкъдан бирине,
Ангылатмай алдаулукъну айыртыб,

Анда-мында төрт кѡауумгѡа бѡлюне,
Ызларына келедиле кѡайытыб.
Джылау-сыйыт, джюрек джаргѡан кѡычырыкъ,
Джелимаууз кюлюб этгент хыликке;
«Кетдигизми мени хорлаб ычхыныб,
Не табдыгъыз Аймуш берген бирликден!!»
Деб кѡычырыб Джелимаууз кюледи,
Кѡая ран да, андан-мындан зангырдай,
Ол кюлгенни ары-бери сюреди,
Ол кюлмеклик кѡалгѡан кибик

джангызлай...

Онгсуз-онгсуз маллары да бошланыб
Келедиле, чюйре-чюйре тюклери,
Кѡатларына орунлагѡа кѡошланы,
Ызларындан арыб-арыб итлери...
Арыкълыкѡдан сюеги бла териси
Бир-бирине джабышханды дер кибик,
Кюрешеди Аймуш джигит хар несин
Джарашдырыб джангыртыргѡа эр кибик.
Сыбызгъысын быягъынлай согѡады,
«Ой, туругъуз! Ой, кѡобугъуз!—дегенча,
Согъулгѡаны кѡаяладан урады,
Арыгѡаннга джангы кючню бергенча.
Тирилтеди хар бир джанны санларын
Сыбызгъыны кюуню джарыкъ сокѡгѡаны,
Кетер кибик джюрекледен алланыб

Хар бир джанны кыйынлыкдан
кыоркыгыны.

Кыйынлыкда мутхузланган кезлери
Тебретиле жарык джаныб джилтыраб,
Кымылдады эм тирелди кёргенинг,
Тохтаб кьалды турганлары кьалтыраб.
Джигит джырны сыбызгы да макьамын
Аямайын чыгарады таулада,
Алыр кибик тушманындан халкь кьанын
Кюч салады кюч керекге саулада.
Аймуш алда, джыйын арта алланыб
Чыгадыла быягынлай биригиб,
Джелимаууз тыйгычларын чамланыб
Терк салады бирин кьоймай эриниб.
Джелим кьусуб джабышдырыб санларын
Алдырады ол аланы онгларын,
Кёкден, таудан суу кьобарыб алларын
Тыйдырады, джар-джар этиб джолларын.
Кьатышдырыб таш-агыачны, чауулну
Кюрешеди кьыжылдатыб табханын,
Сыбызгыны согьулгыны кьауумну
Тохтатмайды алгы-алгы тартханын.
Кьоймаз ма деб кьарангылык салыргьа
Джелимаууз таба Аймуш кьарайды,
Аны кючюн хыйлалык бла алыргьа
Заманыны аны табын марайды.

Джелимаууз салыб баргъан лагъымла
Баш тыйгъычда къарангылыкъ джабаргъа,
Учаргъа деб ай табагъа къарамла...
Джелимаууз учайым деб чабады.
Аймуш чынгаб аркъасына къонады.
Хы, болдум деб къанатларын къагъады...
Сыбызгъы да согъуучусун согъады...
Джелимаууз, шайтан джелча, бурулуб,
Булутлагъа сууурулуб чыгъады,
Ай джюрюючю уллу джолгъа къурулуб
Туурасындан туруб алгъа учады.
Аркъасына Аймуш миниб тургъанын
Джелимаууз ауурлукъдан сезгенди,
Тюшюрсем деб аны андан, болгъанын
Къагъыб, уруб, силкиндириб кёргенди.
Хар кимни да келмегенча кючюнден
Аркъасына илиннгенни атаргъа,
Болуб къалды бир къыйын иш тюшюрген-
Аймушну да атыб иерге аркъадан...
Джелимаууз Айгъа джуукъ джетеди,
Джутаргъа деб кюрешеди къымылдаб,
Тишлерине джаныу-джаныу этеди,
Башлайым деб дженгил-дженгил хырылдаб.
Чыгъарады тартыб Аймуш къамасын,
Мунукъуду энди къуллукъ былайда
Деген кибик толу салыб къалкъасын

Сабына да кьамасыны сылауда.
Аямайын ол сермейди джелкесин,
Сингирлерин, терк-терк уруб джик-
джикден,

Кьама уруб терк ётеди чорт кесиб.
Кесилгени, болгъан кибик бир тикген,
Джабышады бир-бирине, кьайнайды.
Ёкюргенден джан чыгъарча кычырыб.
Джелимаууз джан-джанларын кьармайды,
Мадар табмай бу кьамадан ычхыныр.
Кыппа кибик бурулады чулгъаныб,
Сыртын барыб ай таулагъа ышыйды,
Джыгъылыр деб эси-кёлю булгъаныб,
Башын, бойнун тырнакълайды, кьашыйды.
Эмиликча чочуб, чынгаб кёреди,
Тиш турады аллына эм артына,
Кесин уруб ай букьугъа кёмеди,
Чамланнгандан билмей кьоркъа, тартына.
Аймуш кьама ойнатады кьадалыб
Джелимаууз эрши затны сыртында,
Излеб табмай аны хорлар мадарын,
Джелимаууз атланады ызына.
Булут кьоймай, кьоймай кёкде элия,
Чартлатыргъа аркъасындан адамны,
Ол урады кесин, билмей тыйыла,
Кьоймагъанлай алгъа, джерге, кьарамны.

Учуб келиб Аймуш джерге кьараса,
Киши кьалмай джыйынындан чачылыб,
Джюрегини кьан тохтагьан джарасы,
Кьанар кибик тамырлары ачылыб.
Кёрюб турмай алларында Аймушну,
Эшитмейин сыбызгыны сокьгьанын,
Ангыламай осал кёрюб бу ишни,
Кетгендиле ары-бери таркьайыб.
Эки болсакь мени кибик адамла —
Бири айда, джарыкьлыкьны сакьлагьан,
Бири мында джыйын аллын кьадаулаб,
Халкь аллында эркин-эркин атлагьан.
Джунчугьандан тохтамайын ол арыб,
Сыбызгысын джарашдырыб алады,
Джыйын кирген кьошла таба ол барыб,
Келигиз деб, быягьынлай согьады.
Бу былайда хорларыкьды мени деб,
Джелимаууз арт сагьышын этеди,
Сыбызгыдан тыялырма неми деб,
Соруу соруб бир акьылгьа джетеди.
Кьарангылыкь! Кьарангылыкь!—ма мадар
Адамланы бойсундуруб тутаргьа,
Халкьны тыйыб туталсам да не кьадар,
Айны барыб мен керекме джутаргьа.
Деб кёб турмай сагьыш этиб кьыйналыб,
Джелимаууз джараларын джалайды,

Аны кьаллай акьыл этиб ойланыб
Тургъанына Аймуш сезиб кьарайды.
Къанат кьагыб Джелимаууз тебрерге,
Аймуш учуб илинеди сыртына,
Болалмайын сыртындагъын сермерге,
Ол учады кьарамайын артына.
Джелимаууз джетгенинде тюзюне,
Айны бетин алыб тургъан джерлени,
Аймуш санаб аны ишин тюзюне,
Айда тохтар ой алады кёллениб.
Джарыкълыкды, джарыкълыкды керекли
Адамлагъа насыбларын табаргъа!
Ишлеринде билгенлерин кенгертиб,
Кьол кыйынны эркин-эркин кьабаргъа.
Ма былайды кьойчу джашны махталыб,
Тау элдеде айтылучу хапары.
Ол эллени джашаб тургъан халкълары
Биледиле бу хапарны хар бары.
Айта келиб джомакъланы хапарлаб,
Аймуш джашны джомагъы да айтылса,
Былайыракъ да кьошадыла артында,
Етюрюкдю деген кибик сёз болса:
Джаздан джазгъа Хурла кёлню башына
Джюн-джабагъы тохтамайын чыгъады.
Джабагъыны халкъ чыгъарыб тышына
Ариу титиб кьурутады-сыгъады.

Табылмайын суугъа кетиб джан къалса,
Аймуш сокъгъан сыбызгъыны согъады.
Согъа келиб согулгъандан сан талса,
Суу ичинде таш тюблерин къармайды.
Ант этеди таулу адам былай бла
Батханланы суу ичинде табаргъа,
Табалмаса ол батханны, ыргъакъ бла
Кюрешеди башха джерде къармаргъа.
Аймуш,—дейди халкъ таурухда-

джомакъда, —

Айгъа кечюб итлери бла турады,
Джелимаууз хата этмей сакълыкъда
Айны бетин кече кюн да тутады.
Къарачы бир, огъай эсе, муратынг:
Ай бетинде юч белгили ауана —
Бири-узун, Аймушунгу сураты,
Кёрюнеди таягъына таяна.
Экиси да тегерекле—итлери,
Къуйрукъларын ёрге-ёрге къайырыб,
Джелимаууз Айгъа джетсе сюркелиб,
Атар кибик аны Айдан айырыб.
Итлери бла Аймуш Айда турмаса,
Джугъун къоймай Айыбызны джутар эди
Джелимаууз, Аймуш аны урмаса,
Джерибизни ай джарыкъсыз къояр эди.
Алай Аймуш, джукъу тутуб башындан,

Туралмайды джукъламайын сандан бир,
Джатадыла итлери да къатында.
Ол заманда Джелимаууз—башы кир,
Сакълаб туруб къабхан итча джашыртын,
Айгъа чабыб, аны джутуб башлайды,
Аны сезиб къобуб Аймуш акъыртын,
Хатачыны уруб артха ташлайды.
Кече кюн да арымайын-талмайын,
Айны бизге джарыкъ кёзюн сакълагъан,
Керекли кюн тауда-юйде къалмайын,
Ай джарыкъ бла бизни таймай
джокълагъан —

Ма Аймушду, ол Аймушду—сюрюучю,
Малла бакъгъан сюрюучюню баласы,
Адамланы алларында джюрюучю,
Джарлыланы кёлюн тутхан къаласы...»
Джибергенди халкъ Аймушну таурухда
Айны дангыл тюзлерине джумушха,
Джокъду джерде аны анда унутхан —
Сагъынады халкъ Аймушну ныгъышда.
Кёкде джарыб баргъан Айны ауана
Джарыкъ бетин, Джер кёрмезча,
джабдырса

Аймуш джукълаб къалгъанды деб таулула,
Уяныр деб мылтыкъланы атдырсакъ,
Атадыла кёкге тутуб мылтыкъла,

Къагдадыла джез тазланы аямай,
Чыгдадыла анда-мында тыкъ-тыкъла,
Къычырыкъла бир-бирине къарамай.
«Былай этсек, Аймуш джигит уяныр,
Ол, уянса, коркъунчукуну къоратыр,
Джерни халкы ай джарыкъга къууаныр,
Ай джарыкъны джашаууна джаратыр» —
Деген мурат ойнатады къолланы,
Къакъдырады зынгырдауукъ затланы,
Алай эе кёб джылланы джолларын
Оздурганды тау эллени халклары.
Быллай ишле болгандыла дыгалас
Билимлени алларына къарауда,
Боллукъ кюнде эсге келмез алапат,
Тюрлю ишле чыгъарларын марауда.
Ангыламай табигъатны кючлерин,
Тюрлю-тюрлю бош затладан
къркъгъанлай,
Оздуроганды кёб джылланы кюнлерин
Джерни халкы джер юсюнде тургъанлы.
Хар бир сабий ёсе келиб соргъанча,
Халкъ соргъанды: мен чыкъгъанма
къайдан деб,
Джууаб табмай соргъанына болгъанча,
Джашагъанды мен тюшгенме кёкден деб.
Кёк кюкюреб чартлай келиб джандырса,

Джангыз ёсген тереклени дуллурда,
Кёкдегини дертин бизге къандырсакъ,
Деб сойгъанды къурманлыкъла дуккуллаб.
Джангурлары тюшюб кёкню хурулдаб
Кюн кюйдюрген къургъакъ джерин
къандырса!

Сойгъандыла джангургъа да дукгуллаб
Къурманлыкъгъа кёб джылланы мал,
инсан.

Сабанлары иги битсе алгъындан,
Болгъанды деб тургъандыла себеби
Тёгюлгени къурманлыкъны къанындан
Исси кюнде такъыр джерде кебгени.
Чабакъчыгъа чабакъ къуруб тенгизде,
Уучугъа да кийик болмай таулада.
Сабанчыгъа джукъ битдирмей себилген.
Малчыланы малы къалмай баулада.
Быллай джылла болгъандыла бир-бирде,
Ачлыкъ болуб атлары да дардагъан,
Болгъан затны сыйырыр деб ким-кимден,
Ачылгъанды уруш-туйюш, арада.
Джылау-сыйыт, къан төгюлген-саугъасы
Дардагъанны, джер юсюнде къутургъан,
Джаннган отну джукълатмакълыкъ —
къаугъасы
Джашауну да, урушладан къутулгъан.

Умар Баблашевич Алиев

А Й М У Ш

Сказка

На карачаевском языке

Для среднего школьного возраста

Редактор *Н. М. Кагиева.*

Художник *И. Г. Абрамов.*

Худ. редактор *Д. Х. Кубанов.*

Тех. редактор *З. Т. Агирбова.*

Корректор *А. И. Семенов.*

Сдано в набор 27-ХII-1965 г.
Подписано в печать 10-IX-1966 г.
Формат 60×84¹/₃₂. Физ. п. л. 1.5.
Усл. п. л. 1.37. Уч. изд. л. 1,66.
Тираж 1000 экз. Заказ № 5904.
ВУ 32 124. Цена 8 коп.

Ставропольское книжное издательство, 1966
Черкесская типография, г. Черкесск,
ул. Первомайская, 47.

Багъалы окъуучула! Бу китабны магъанасыны,
джарашдырылганыны юсюнден кёлюгюзге кел-
генни издательствогъа джазарыгъызны тилейбиз.

Бизни адресибиз:

Черкесск, Ленинни орамы, 35-а.

Багъасы 8 кап.